

ходи до створення республіканської армії. Впродовж грудня 1918 – січня 1919 рр. військо УНР формувалося на основі військових частин Гетьманату, що перейшли на бік Директорії, а також учасників проти-гетьманського повстання та завдяки мобілізаційним заходам. Основу збройних сил Директорії УНР становили повстанські загони, серед керівників яких слід виділити отамана Н. Григор'єва.

У листопаді 1918 р. Н. Григор'єв, об'єднавши під своїм командуванням біля 117-ти невеликих повстанських загонів без особливих ускладнень відбив у гетьманських військ Олександрію і повідомив Головного отамана військ УНР С. Петлюру про визнання Директорії УНР і підпорядкування їй своїх загонів. Незабаром загони отамана отримали назву Херсонської дивізії та увійшли до складу Південно-Східної групи військ армії УНР. Вказана група була головною частиною Південного фронту, що почав формуватися як протидія військам Антанти та білогвардійців, які закріпились на Чорноморському узбережжі України. Приблизно в цей час Херсонська дивізія складалась з чотирьох піхотних і одного кінного полків та двох батарей польових гармат. Загальна кількість повстанців Н. Григор'єва наближалася до 6 тис. осіб.

Херсонська дивізія як структурна частина збройних сил Директорії УНР проіснувала недовго – з грудня 1918 р. по лютий 1919 р. Її діяльність пов'язана з військовими та політичними амбіціями отамана Н. Григор'єва, який у вказаний хронологічний період змінив свій вектор з українського на більшовицький. Незважаючи на це, слід відзначити бійців Херсонської дивізії і їх ключову роль у встановленні влади Директорії УНР в Миколаєві та Херсоні.

УДК 94:338.43.02(47+57:477)(043.2)

Валентин Лазуренко,
*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії та права,
проректор з гуманітарно-виховних питань
Черкаського державного технологічного університету
(Черкаси, Україна)*

ФЕРМЕРСТВО ДОКОЛГОСПНОГО ПЕРІОДУ У ЛЕЩАТАХ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ

Дослідження аграрної історії ХХ ст. не може бути повним без якісно нового, в умовах існування самостійної незалежної української держави, висвітлення тієї важливої соціально-економічної ролі, яку

відіграло в житті доколгоспного села українське фермерство. За роки панування в суспільстві більшовицької ідеології сутність даного питання була серйозно деформована ідеологічно заангажованими чинниками, які заважали, і все ще заважають, правдивому і реалістичному розкриттю тієї важливої ролі, яку відігравали у функціонуванні аграрного сектора економіки України фермерство.

Багатоплановість і суперечливість соціально-економічного розвитку українського села в 1921–1929 рр. вже тривалий час привертає до себе увагу як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Проте і на сьогодні ця проблема далеко не вичерпана. Актуальність всебічного дослідження усіх аспектів, пов'язаних із реалізацією засад непу в аграрному секторі економіки, визначається, насамперед, тим, що в українському селі розгорталися масштабні процеси, які не лише лягли в основу багатьох наступних історичних подій, але й потенційно могли дати їм зовсім інший напрямок. Виходячи з цього, вкрай важливого значення набуло сьогодні їх поглиблене, об'єктивне вивчення та неупереджений аналіз тих явищ і процесів в житті українського села, які яскраво заявивши про себе, залишилися, однак, нереалізованими.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує комплекс питань пов'язаних із діяльністю українського фермерства доби непу. Впродовж тривалого часу ця суспільно важлива проблема, в силу суто політичних причин, навіть термінологічно залишалася поза увагою дослідників і громадськості, а реальна постать підприємливого українського селянина-фермера 1920-х рр. подекуди ще й досі перебуває в тіні витвореного сталінським агітпропом лиховісного «куркульства». Хоча вже тоді, для означення економічно міцних селянських господарств товарного типу, терміни «фермер» і «фермерство» усталено вживалися не лише науковцями, але й представниками державного апарату, причому не лише «правих», але й «ультралівих» поглядів. Так, навіть Л. Троцький, виступаючи, до речі, саме в Запоріжжі, у вересні 1925 р. заявив: «Слово «куркуль» пов'язане з відносинами ще напівкріпосницького ладу, із засиллям поміщика, справника. У нас же зараз утворюється на селі власник-фермер нового типу. Звичайно, ми можемо по старій пам'яті називати його куркулем, але набагато правильніше назвати його фермером».

З іншого боку, про молоде українське фермерство, про його проблеми і перспективи, неодноразово вів мову відомий економіст-аграрник, не лише відомий діяч кооперативного руху, а в радянський час і заступник наркома землеробства УСРР В. Качинський. Як громадський і державний діяч, він, на відміну від Л. Троцького, мав репутацію людини усталено «правих» поглядів, що і визначило в недале-

кому майбутньому його сумну долю однієї із перших жертв сталінського терору щодо української наукової еліти.

Актуальність вивчення характеру і особливостей становлення та подальшої еволюції фермерського типу господарювання в Україні зумовлена тим, що молоде українське фермерство, опираючись на працелюбність, енергію та відносну свободу підприємницької ініціативи селянства, стало основним чинником швидкого економічного відродження у добу непу. Практика показала, що селяни-фермери, наполегливо працюючи над розбудовою своїх господарств, долаючи як об'єктивні труднощі, викликані повосенною розрухою, голодними неврожайними роками, так і все нові і нові суб'єктивні перешкоди, які постійно продукувало найвище партійне керівництво, вже на середину 1920-х рр. не тільки очолили відновлення селянством продуктивних сил аграрного сектору економіки України, а й створили цілком надійний фундамент для його подальшого розвитку.

Однак, зміцнення господарських позицій та посилення громадського впливу економічно незалежних від держави селян-фермерів суперечило ідеологічним установкам більшовиків, що й стало одним із головних спонукальних мотивів відмови радянської верхівки від нової економічної політики і згортання процесів утвердження фермерського укладу господарювання на селі.

УДК 94:355.093.4-055.2](477)(043.2)=162.1

Лариса Левченко,
*доктор історичних наук,
директор державного архіву Миколаївської області,
професор б.в.з. кафедри історії
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили
(Миколаїв, Україна)*

ЛІДІЯ ХРИСАНФІВНА ПОКРОВСЬКА – ДРУЖИНА ПЕРШОГО АДМІРАЛА УКРАЇНИ

Історики, досліджуючи біографію якогось видатного діяча, мало вдаються в те, хто стояв за ним, якщо це не соратники по політичній боротьбі. За першим адміралом України була його дружина, навряд чи він би вижив у бурхливому морі революції, якби не кохання Лідії Хрисанфівни. Вона подарувала 52-річному служачі його єдину дитину – дочку Любов, сприяла його зростанню як флотського командира за часів